

Олена Отич

*доктор педагогічних наук, професор
головний науковий співробітник
Інституту вищої освіти НАПН України*

ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З РИНКОМ ПРАЦІ

Успішність модернізації вищої освіти України великою мірою залежить від вивіреності стратегічного бачення її можливостей, перспектив і загроз в умовах нашого складного сьогодення. Це бачення представлене у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки [2], в якій головні напрями окреслено на основі урахування сучасного етапу розвитку суспільства та економіки держави. Такий смисловий акцент артикулює взаємозв'язок і взаємозалежність соціальних та економічних чинників у реформуванні освітньої галузі й підносить значення вищої освіти як фундаменту розбудови економіки знань та кузні кадрів вищої кваліфікації для всіх сфер державотворення.

З огляду на важливість цієї соціальної місії актуалізується питання нарощування інституційного потенціалу закладів вищої освіти (ЗВО) за рахунок розширення їх інституційної автономії, а також посилення їх взаємодії з ринком праці в професійній підготовці фахівців. Метою цього є забезпечення відповідності випускників ЗВО вимогам потенційних роботодавців і формування в них таких професійних рис і мікрокваліфікацій, які є найбільш затребуваними на сучасному ринку праці.

Отже, у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти зацікавленими сторонами виступають:

- роботодавці як замовники кваліфікованих кадрів;
- ринок праці як регулятор й гармонізатор попиту та пропозиції на таких фахівців;
- заклад вищої освіти як виконавець державного замовлення на підготовку кадрів, що забезпечує високий рівень професійної кваліфікації випускників і закладає фундамент їх конкурентоспроможності на ринку праці;
- ринок освітніх послуг як суб'єкт забезпечення якості вищої освіти й приведення її у відповідність до вимог ринку праці.

Особливості взаємодії цих сторін полягають в її ринковому регулюванні, організації на засадах соціального партнерства, орієнтації на європейські цінності й найкращі освітні практики, а сьогодні ще й обтяженості умовами воєнного стану, вимушеною міграцією та демографічним спадом.

Першою з цих особливостей є реальна нерозривність ЗВО й ринку праці, неможливість досягнення кожним із цих суб'єктів високої якості функціонування окремо один від одного: університет має продукувати нове, «проривне» знання, яке підвищує ефективність практичної діяльності та ставить вищу планку фахівцеві на ринку праці – ринок праці надає ЗВО

інформацію про сучасний запит роботодавців на певного фахівця й професійні вимоги до нього. На кількість бюджетних місць у ЗВО впливає замовлення ринку праці на фахівців певної професії.

Другою особливістю є спрямованість взаємодії ЗВО та ринку праці на розроблення та впровадження інновацій у системі «освіта – наука – інновації – бізнес». Це виявляється у:

- політиці зближення ЗВО з роботодавцями для узгодження чи вироблення спільних вимог до професіонала та формалізації їх у законодавчих актах і нормативно-правових документах, що визначають зміст вищої освіти різних профілів;

- поглибленні співпраці при розробленні й удосконаленні галузевих і професійних стандартів, кваліфікаційних вимог, переліку компетентностей, профілів спеціаліста тощо;

- врахуванні вимог роботодавців до фахівців певної професії при проектуванні змісту вищої освіти за професійним спрямуванням (запровадженні дуальної освіти, розробленні освітніх програм, змісту навчальних модулів та ін.);

- об'єднанні матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу та інтелектуального ресурсу університетів та інших суб'єктів ринку праці для підвищення якості професійної підготовки випускників;

- утворенні спільної інноваційної інфраструктури для підготовки майбутніх фахівців, що передбачає створення науково-бізнесових, технологічних платформ на базі провідних ЗВО; відкриття наукових кафедр і лабораторій на виробничих підприємствах у рамках публічно-приватного партнерства ЗВО та бізнесу, розвиток мережі науково-дослідних лабораторій і центрів у партнерстві з бізнесом; комерціалізацію інтелектуальної власності [1, с. 9]; надання роботодавцями баз для дуального навчання й виробничої практики студентів ЗВО з метою подолання відірваності їхніх теоретичних знань від практичних потреб сучасних підприємств і бізнесу та занурення в контекст майбутньої професійної діяльності;

- інтеграції ЗВО в регіональні екосистеми та кластери Індустрії 4.0 шляхом проектування адаптивної компетентнісно орієнтованої компоненти змісту вищої освіти з метою посилення регіональної спеціалізації; розширенні співпраці регіональних ЗВО з бізнесом для формування замовлень на інноваційні дослідження й розробки з урахуванням ключових принципів SMART-спеціалізації тощо.

Особливості взаємодії закладів вищої освіти з ринком праці залежать від:

- сфери і галузі, для яких здійснюється підготовка фахівців, їх інфраструктурної забезпеченості, балансу попиту й пропозиції на ринку праці;

- налагодженості контактів ЗВО та стейкхолдерів у процесі добору й відбору, з одного боку, абітурієнтів при вступі на освітні програми, а з іншого боку, випускників для державних і приватних організацій, фірм та компаній

з урахуванням вимог ринку праці та специфіки галузі (на жаль, сьогодні ця взаємодія в університетах є дещо формальною через нерозуміння її стратегічного значення й трудовитратність процесу налагодження реально діючих контактів зі стейкхолдерами).

Утім, співдружність ЗВО з ринком праці й роботодавцями має великий потенціал у підвищенні якості вищої освіти та забезпеченні її відповідності потребами виробництва. Наприклад, обмін кращими освітніми практиками й фахівцями між виробничими чи невиробничими підприємствами й організаціями та ЗВО за принципом «з аудиторії – у лабораторію» і «з лабораторії – в аудиторію» реалізується, з одного боку, у неперервній практиці студентів на виробництві, а з іншого, у запрошенні найкращих фахівців галузі долучитися до навчання студентів із метою поширення свого професійного досвіду та мотивації майбутніх фахівців до обраної професійної діяльності.

Науковці, освітяни і практики відзначають перспективність започаткування для випускників ЗВО професійної інтернатури чи супервізорських груп на базі найкращих підприємств та організацій, перетворення цих організацій на виробничі бази та експериментальні майданчики (лабораторії) університетів, де апробуються професійні профілі, стандарти, уточнюються переліки професійних компетентностей і навичок фахівців різних професій, перевіряється ефективність експериментальних навчальних програм та курсів тощо.

Стратегічним напрямом взаємодії закладів вищої освіти й роботодавців на сучасному ринку праці стало створення інноваційної інфраструктури вищої освіти, об'єкти якої вже засвідчили свою економічну, освітню, кадрову й організаційну ефективність.

Так, *інноваційні парки* (технологічні, дослідницькі, наукові, індустриальні), дають змогу залучити здобувачів вищої освіти до здійснення інноваційних розробок на різних стадіях інноваційного процесу; *інкубатори* (бізнесові, технологічні, віртуальні, венчурні, неприбуткові й прибуткові) функціонують з метою створення локального сприятливого середовища для розвитку бізнесу й підприємництва; *інноваційні центри* (трансферу технологій, технологічні), мають головним завданням сприяння утворенню та підтримку студентських стартапів шляхом надання різних послуг; *зони розвитку* (промислові, експортно-орієнтовані, розвитку нових і високих технологій) призначені для розвитку потенціалу об'єкта інноваційної інфраструктури за рахунок реалізації пільгових умов та залучення іноземних інвестицій; *науково-освітні кластери, територіально-виробничі комплекси і коопераційні мережі, технополіси* створюють території або обладнують їх частини для залучення студентів до малого інноваційного підприємництва, де зосереджені наукомісткий бізнес, освіта, підприємства і наукові організації, яким надаються податкові пільги та інші преференції як суб'єктам інноваційної діяльності тощо.

Головними ознаками цих об'єктів інноваційної інфраструктури є те, що вони:

- утворюються на базі університетів чи у безпосередній близькості до них, що дозволяє сконцентрувати в них потужний кадровий потенціал;
- функціонують для провадження інноваційної діяльності на засадах єдності освіти, науки і бізнесу;
- слугують експериментальними майданчиками для перевірки ефективності розроблених інновацій та базами практичної підготовки здобувачів вищої освіти до інноваційної діяльності відповідно до вимог сучасної практики;
- створюють умови для виконання реально затребуваних практикою науково-дослідних робіт, комерціалізації їх результатів та упровадження розроблених інновацій у зміст університетської освіти, завдяки чому значно зростає якість освітньої діяльності університету та професійної підготовки його випускників;
- сприяють розвитку наукомістких підприємств та інноваційному розвитку університету, галузі, регіону, країни в цілому.

Урахування наведених особливостей взаємодії університетів, бізнесу та ринку праці допоможе скоригувати цю взаємодію таким чином, щоб її суб'єкти могли зробити максимальний внесок у справу підготовки професіонала, уникаючи дублювання чи перебирання на себе не властивих їм функцій, узгоджуючи свої дії та плани й тим самим максимально підсилюючи один одного в досягненні спільної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Луговий В.* Вища освіта України: проблеми якості. *Освіта і суспільство.* 2020. № 10. С. 9. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2219/.
2. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286-2022-%D1%80>.